

שכינה ביניהם מיניות והקדושה בספרות חז"ל הרבה ד"ר ענת שרבט

שיעור 1: הקדמה והתפצלות הגישות

משנה אבות ה, ג

שאינן לך אדם שאינן לו שעה, ואינן לך דבר שאינן לו מקום

דניאל בויארין, הבשר שברוח (עם עובה, 1999) עמ' 14-15

יהדות חז"ל ייחסה לגוף משמעות, שבתרבויות האחרות ייחסו אותה לנפש. כלומר, אצל חז"ל הוגדר היצור האנושי כגוף - שמחייה אותו נשמה - ואילו אצל היהודים ההלינסטים... והנוצרים... מהותו של היצור האנושי היא נשמה השוכנת בגוף.

דוד ביאל, ארוס והיהודים (עם עובה, 1994), עמ' 15

בעוד שהמין הוא מעשה המתרחש בין בני אדם, הרי שהמיניות או האירוטיות הן האופן שבו התרבות מתייחסת אל המין, המסגרת שבה הוא מתרחש והמשמעויות המוצמדות אליו.

דוד ביאל, ארוס והיהודים (עם עובה, 1994) עמ' 14

למן ימי התלמוד התמודדה התרבות היהודית עם שאלת הפרישות המינית, בניסיון למזג את מצוות הסגפנות, כפי שאלו נקלטו מהתרבות היוונית-רומית או הנוצרית, עם תיאולוגיית ההולדה שלה.

דוד ביאל, ארוס והיהודים (עם עובה, 1994), עמ' 80

לאחר שנחרב בית המקדש, הואצלה האירוטיקה שנרמזה בעבודת המקדש, והועתקה למיטת הכלולות. כנאמר באחד הטקסטים שנכתבו בארץ-ישראל זמן רב לאחר החורבן: 'חיבב הקב"ה פריה ורביה יותר מבית המקדש'

**יוסף ד"ה סולובייצ'יק, "על התשובה" בתוך: איש ההלכה: גלוי ונסתר
(ההסתדרות הציונית העולמית, תשל"ט) עמ' 47**

אין האדם מתקדש לא על ידי התדבקות מיטפיסית עם הנעלם, לא על ידי התלכדות מסתורית עם האין-סופי, ואף לא על ידי האכסטזה החובקת זרועות עולם, אלא על ידי חייו הגופניים, על ידי פעולותיו הבהמיות ועל יד מעשה גישום ההלכה בעולם.

שמות יט, 10-15

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵךְ אֶל הָעָם וְקַדְשָׁתָם הַיּוֹם וּמָחָר וּכְבְּסוּ שְׂמֹלֹתַם.
וְהָיוּ נֹכְבִּים לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יֵרֵד ה' לְעִינֵי כָל הָעָם עַל הַר סִינַי [...] וַיֵּרֵד מֹשֶׁה מִן הָהָר אֶל הָעָם וַיְקַדֵּשׁ אֶת הָעָם וַיְכַבְּסוּ שְׂמֹלֹתָם.
וַיֹּאמֶר אֶל הָעָם הָיוּ נֹכְבִּים לְשִׁלְשֵׁת יָמִים אַל תִּגְשׁוּ אֶל אִשָּׁה.

שמואל א כא, 5

וַיַּעַן הַכֹּהֵן אֶת דָּוִד וַיֹּאמֶר אֵין לָחֶם חַל אֶל תַּחַת יָדֵי כִּי אִם לָחֶם קָדֵשׁ יֵשׁ אִם נִשְׁמְרוּ הַנְּעָרִים אַף מֵאִשָּׁה.

ויקרא טו, 16-18

וְאִישׁ כִּי תֵצֵא מִמֶּנּוּ שְׂכַבַת זָרַע וְרַחֵץ בַּמַּיִם אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ וְטָמֵא עַד הָעָרֶב.
וְכָל בְּגָד וְכָל עוֹר אֲשֶׁר יִהְיֶה עָלָיו שְׂכַבַת זָרַע וְכַבֵּס בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעָרֶב.
וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ שְׂכַבַת זָרַע וְרַחֲצוּ בַּמַּיִם וְטָמְאוּ עַד הָעָרֶב.

בראשית א, 26-28

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדֹמוֹתֵנוּ וַיְרַדּוּ בְדִגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ
וּבְכָל הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ.
וַיְבָרֵא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם.
וַיְבָרֵךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבָשׁוּהָ וַרְדּוּ בְּדִגַת הַיָּם וּבְעוֹף
הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיַּה הָרֹמֶשֶׁת עַל הָאָרֶץ.

בראשית ב, 4-24

אֱלֹה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהַבְרָאָם בַּיּוֹם עָשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אָרֶץ וְשָׁמַיִם. וְכָל שֵׁיחַ הַשָּׂדֶה טָרָם
יִהְיֶה בְּאָרֶץ וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טָרָם יִצְמַח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ וְאָדָם אֵין לְעַבֵּד
אֶת הָאָדָמָה. וְאָדָם יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֹתָהּ כָּל פְּנֵי הָאָדָמָה. וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עֹפֵר
מִן הָאָדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נְשִׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה. וַיִּטַּע ה' אֱלֹהִים גֶּן בְּעֵדֵן מִקְדָּם וַיִּשֶׂם
שֵׁם אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יִצֵּר. וַיִּצְמַח ה' אֱלֹהִים מִן הָאָדָמָה כָּל עֵץ נֹחַמֵד לְמִרְאֵה וְטוֹב לְמֵאֲכָל וְעֵץ
הַחַיִּים בְּתוֹךְ גֶּן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרַע. וַנְּהָר יִצָּא מֵעֵדֵן לְהִשְׁקוֹת אֶת הַגֶּן וּמִשָּׁם יִפְרֵד וְהָיָה לְאַרְבְּעָה
רְאשִׁים. שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֶת כָּל אָרֶץ הַחַוִּילָה אֲשֶׁר שָׁם הַזָּהָב. וְהַיָּב הָאָרֶץ הַהוּא טוֹב
שָׁם הַבְּדִלָח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם. וְשֵׁם הַנְּהָר הַשְּׁנַי גִּיחוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֶת כָּל אָרֶץ כּוּשׁ. וְשֵׁם הַנְּהָר הַשְּׁלִישִׁי
חַדְקָל הוּא הַהַלֵף קְדַמַת אֲשׁוּר וְהַנְּהָר הַרְבִּיעִי הוּא פָּרַת. וַיִּקַּח ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיִּנְחֵהוּ בְּגֵן עֵדֵן
לְעִבְדָהּ וּלְשִׁמְרָהּ. וַיִּצַּו ה' אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לֵאמֹר מִכָּל עֵץ הַגֶּן אָכַל תֹּאכַל. וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרַע
לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בַיּוֹם אָכַלְתָּ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת. וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים לֹא טוֹב הָיִיתָ הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה

לו עזר כנגדו. ויצר ה' אלהים מן האדם כל חית השדה ואת כל עוף השמים ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו. ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה ולאדם לא מצא עזר כנגדו. ויפל ה' אלהים תרדמה על האדם וישן ויקח אחת מצלעותיו ויסגר בשר תחתנה. ויבן ה' אלהים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה ויבאה אל האדם. ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת. על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד. ויהיו שניהם צרומים האדם ואשתו ולא יתבששו.

יוספוס פלאוויוס, נגד אפיון ספר שני, כד (מרכז שז"ר, תשנ"ז), עמ' סג

ומה הם חוקי הנישואין [שלנו]? התורה מכירה רק צורת התייחדות אחת המתקיימת לפי הטבע בין גבר לאשתו, ואשר נועדה להביא ילדים [לעולם]... למשל, אם מישהו מזהם במקרה את יצועו, גם אז לא ייחשב לטהור. [הן התורה ציוותה עוד כן] גם לאחר התייחדות כשרה, על הבעל ואשתו לרחוץ עצמם, כי בכך כאילו יצא חלק מהנשמה ועבר לארץ אחרת, שהרי הנשמה סובלת יסורים גם כאשר היא צמודה לגוף וגם כאשר היא נפרדת ממנו מחדש בזמן המוות. זוהי, אפוא, הסיבה [שהתורה] ציוותה על טהרה בכל המקרים הללו.

מתי יט, 11-12

יש סריסים אשר עשו עצמם לסריסים למען מלכות שמים. מי שביכלתו לקבל, שיקבל

פאולוס, האגרת הראשונה אל הקורינתים ז, 19

לענין מה שכתבתם אלי: 'טוב לו לאיש להמנע מאשה' אך משום הזנות - כל איש ישא לו אשה וכל אשה יהיה לה בעל... מי יתן וכל האנשים יהיו כמוני, אלא שלכל אחד מתנתו שלו מאת האלהים, זה בכה וזה בכה. ואל הפנויים והאלמנות אמר: כדאי להם להשאר כמוני אבל אם אינם יכולים לכבש את יצרם - שיתחתנו.

אתנגורס, פנייה אל הנוצרים ג, 31

תמצאו רבים בינינו, הן נשים הן גברים, המגיעים עד גיל מבוגר לא נשואים, בתקווה לחיות בקשר קרוב יותר לאל. [כי] ההישארות בפרישות ובמצב של 'סריסות' מקרבת את האדם לאל.

רמב"ם, מורה נבוכים חלק ג, פ"ח (מוסד הרב קוק, תשל"ז), עמ' רפח

התשמיש איני צריך לומר בו נוסף על מה שאמרתי בפירוש אבות ממה שבא בתורתנו הטהורה מתיעוב דבר זה ואסור הזכרתו או השיחה בו כלל.

רמב"ן, פירושי התורה, ויקרא יח, ו (מוסד הרב קוק, תש"ך), עמ' קא

ודע כי המשגל דבר מרוחק ונמאס בתורה, זולתי לקיום המין. ואשר לא יולד ממנו הוא אסור. וכן אשר איננו טוב בקיום ולא יצלח בו תאסור אותו התורה.

שיעור 2: ממד הזמן - מיניות בשבת בעולם היהודי - חז"ל

בראשית ב, 3

וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ כִּי בּוֹ שָׁבַת מְכַל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת

שמות כ, 7

זְכוֹר אֶת יוֹם הַשְּׁבִיט לְקַדְּשׁוֹ

ישעיהו נח, 33

אִם תָּשִׁיב מִשְׁבֶּט רַגְלְךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶיךָ בַּיּוֹם קִדְּשִׁי וְקִרְאתָ לַשְּׁבִיט עֲנַג לְקִדּוֹשׁ ה' מְכַבֵּד וְכַבֵּדְתוֹ
מַעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְצוֹא חֲפָצְךָ וְדַבַּר דְּבָר

משנה, כתובות ה, 1

1. המדיר את אשתו מתשמיש המטה – ב"ש אומרים: שתי שבתות, בית הלל אומרים: שבת אחת.
2. התלמידים יוצאין לתלמוד תורה שלא ברשות - שלשים יום, הפועלים - שבת אחת.
3. העונה האמורה בתורה: הטיילין בכל יום, הפועלים שתיים בשבת, החמרים אחת בשבת, הגמלים אחת לשלשים יום, הספנים אחת לששה חדשים - דברי רבי אליעזר.

בבלי, כתובות סב ע"ב

עונה של תלמידי חכמים אימת? אמר רב יהודה אמר שמואל: מע"ש לע"ש. "אשר פריו יתן בעתו" (תהלים א, ג) - אמר רב יהודה, ואיתימא רב הונא, ואיתימא רב נחמן: זה המשמש מטתו מע"ש לע"ש.

רש"י לבבלי, כתובות סב ע"ב

שהוא ליל תענוג ושבתה והנאת הגוף

בבלי, כתובות סה ע"ב

'נותן לה מעה כסף וכו'" - מאי אוכלת? רב נחמן אמר: אוכלת ממש. רב אשי אמר: תשמיש.

ירושלמי, כתובות ה, ס ה"ח; ל ע"ב

רב אמר: 'אוכלת עמו מלילי שבת ללילי שבת' - בלשון נקייה.

בבלי, כתובות סב ע"ב

יהודה בריה דרבי חייא, חתניה דרבי ינאי, הוה אזיל ויתיב בבי רב, וכל בי שמישי הוה אתי לביתה, וכי הוה אתי הוה קא חזי קמיה עמודא דנורא. יומא חד משכתייה שמעתא, כיוון דלא חזי

ההוא סימנא, אמר להו רבי ינאי: כפו מטתו, שאילמלי יהודה קיים [=חי] - לא ביטל עונתו. הואי "כשגגה שיצא מלפני השליט" (קהלת י, ה), ונח נפשיה.

דניאל בויארין, הבשר שברוח (עם עובה, 1999), עמ' 153

גם תלמוד תורה וגם יחסי-מין במסגרת הנישואין הם פעולות מקודשות... גם הקשר בין השבת לתשמיש המיטה מרמז על קדושת יחסי-המין. במונחים מבניים ניתן לומר, שמין ותורה, או נישואין ובית-המדרש, מופיעים בשני המקרים כחלופות שוות אך מנוגדות בחלוקה משלימה (complementary distribution).

בבלי, בבא קמא פב ע"א

עשרה תקנות תיקן עזרא... ואוכלין שום בערב שבת... ושיהו אוכלין שום בע"ש - משום עונה, דכתיב: "אשר פריו יתן בעתו" (תהילים א, ג). וא"ר יהודה, ואיתימא רב נחמן, ואיתימא רב כהנא, ואיתימא ר' יוחנן: זה המשמש מטתו מע"ש לע"ש. ת"ר חמשה דברים נאמרו בשום: משביע ומשחין ומצהיל פנים ומרבה הזרע והורג כנים שבבני מעיים; וי"א: מכניס אהבה ומוציא את הקנאה.

ירושלמי, מגילה ה, א; עה ע"א

עזרה התקין לישראל... שיהו אוכלין שום בלילי שבתות שהוא מכניס אהבה ומוציא תאוה.

משנה, נדרים ה, ו

אומר קונם שום שאיני טועם עד שתהא שבת אינו אסור אלא עד לילי שבת, שלא נתכוון זה אלא עד שעה שדרך בני אדם לאכול שום.

שיעור 3: ממד הזמן: שבת - המשך

Philo, "Questions and Answers on Genesis", 4, 154, The Loeb Classical Library (Harvard University Press, 1953), p. 438

ההנאה מאהבה וחבת האישה, הינה חיונית על מנת למלא את חוק פריה ורביה.

אלעד פילר, "בין ראשית לתכלית" בתוך: דעת 63 (תשס"ח), עמ' 9

ביסוד היום השביעי עומד מספר המבטא את החיבור שבין האלוהי והאנושי, השמימי והסתמי, הבלתי-גשמי והגשמי, ומכאן שביום השביעי יש סגולה מיוחדת לחיבור כזה.

פילון, "על החוקים לפרטיהם", כתבי פילון האלכסנדרוני, ג (מוסד ביאליק, 2000), עמ' 260

ואף-על-פי-כן אומרת היא לקדש גם מאלה כל בכור זכר – מעין תרומה, כהודיה על הלידה המוצלחת ועל ברכת הילדים הנוכחית והמיוחלת. בו בזמן רוצה היא, כי נישואים אלה, שפרים הראשון הוא בבחינת הקדש, יהיו לא רק בלא פגם אלא ראויים לכל שבת. האיש והאשה חייבים לתת דעתם על כך, לדבוק במתינות, בנאמנות ובשלום-בית. ולקיים בלב אחד באורח יציב, בדיבור ובמעשה, מה שנקרא שותפות-אמת.

פילון, "על הכרובים", כתבים, ד (מוסד ביאליק, 1997), עמ' 175-176

שהרי הוא אומר שלצמיתות לא יימכר דבר לאף אחד מן הברואים, כיוון שקיים אחד בלבד שלו באופן מוחלט הקניין הצמית של כל הדברים. כי אלוהים נתן את כל מה שברא בהשאלה לכולם; והוא לא יצר שום פרט שיהיה מושלם ולא ייזקק לזולתו, אלא עשה אותו כך שמתוך כמיהה להשיג מה שחסר לו, בהכרח יתקרב למי שיכול לספקו, וכך תהיה הדדיות בין איש לרעהו ויחסי-גומלין בין אלה לאלה. נמצא שעל-ידי החלפות וערבובים, כדרכו של נבל המורכב ממיתרים שונים ומגיע לשיתוף ולאחידות הצליל, כשפעולות-גומלין ויחסי-תן-וקח נהוגים בכול על-פי כול, יבוא מלוא היקום להשלמתו. באופן זה נוצרת כמיהה מן הדומם לחי, במין חסרי-הבינה לבעלי-הבינה, בין עצמים לבני-אדם, בין בני-אדם לצמחים, בין התרבות לפראי, בין הגברי לנשי והנשי לגברי, ובקיצור בין חיות-היבשה לחיות-המים, בין חיות-המים לאלה של האוויר ובין העופות לשניהם; ונוסף על כך בין הארץ לשמים, בין השמים לארץ, בין האוויר למים ובין המים לאוויר, ומצד אחר, בין המהויות האמצעיות ולבין הן; החורף לקיץ, הקיץ לחורף, האביב לשניהם, הסתיו לאביב, ובקיצור ניתן לומר כי כל הדברים נצרכים וזקוקים לכולם, כדי שהמכלול, העולם הזה, שהם חלקיו, יהיה מעשה מושלם, ראוי לבוראו.

מנחם מנדל כשר, תורה שלמה (מכון תורה שלמה, תשכ"א-תשנ"ב), עמ' 316

ונ"ל שגם זאת נעשה לפנים בישראל להוציא מהצדוקים ומהקראים שאוסרים כל בעילה בשבת, וכנגדם עשו הפרושים למצווה וחובה עונת ת"ח מלילי שבת ללילי שבת, ולפרסם ההיתר תקנו כן בבעילת מצווה ראשונה. וזהו כעין מ"ש [=מה שכתב] הרב"ח [=רבנו בחיי] לעיל שעונת ת"ח בליל שבת היא להוציא מחקת העכו"ם.

משנה, נדרים ג, י

הנודר משובתי שבת - אסור בישראל ואסור בכותים,
מאוכלי שום - אסור בישראל ואסור בכותים,
מעולי ירושלים - אסור בישראל ומותר בכותים.

משנה, נדרים ה, ו

רבי יוסי בנו [=של רבי יהודה הנשיא] אומר קונם [=לשון כינוי לנדר] שום שאיני טועם עד
שתהא שבת - אינו אסור, אלא עד לילי שבת. שלא נתכוון זה אלא עד שעה שדרך בני אדם
לאכול שום.

תוספתא, נדרים פ"ב, ה"ד (ליברמן), עמ' 104

הנודר... מאוכלי השום - ר' יהודה אוסר אף בכותים.

רפאל קירכהיים, כרמי שומרון (קויפמן, תרי"א), עמ' 27

רוב מנהגי הכותים דרך הקראים להמה, וזה שאינם מאמינים תורה שבע"פ, וסופרים חמשים יום
ממחרת השבת כמו שכותבים באגרותיהם ושלא כדוסתאים, ואינם שוככים עם נשיהם ביום השבת
ולא יבעירו אש בבתיהם כמו שכתבו שאלת על משמר השבת אנחנו נשמר כמה אמר ה' אל יצא
איש ממקומו ביום השבת, וישבות העם ביום השביעי... ולא נשכב עם אשה ולא נבעיר בו אש,
ויהודאים יצאו אל מחוץ לעיר ויבעירו אש וישכבו עם האשה בלילת השבת.

שיעור 4: ממד המקום

תוספתא, כפורים [יומא] ב, טו (ליברמן), עמ' 238

משנגזו ארון נגזו עמו שני בדי ארון, היו יוצאין מן הארון עד שמגיעין לפרוכת שנ' "ויאריכו הבדים" (מלכים א ח, ח). יכול שקרעו (=בדי הארון) את הפרוכת? ת"ל "ולא יראו החוצה" (שם). יכול לא היו נראין מתוכה? ת"ל "ויראו ראשי הבדים וגו'" (שם). אמור מעתה האריכו, האריכו הבדים והגיעו לפרוכת ודחקו את הפרוכת והיו נראין מתוכה, ועליהם מפורש בקבלה "צרור המור דודי לי בין שדי ילין" (שיר השירים א, יג).

ברייתא דמלאכת המשכן, ז (קירשנר), עמ' 182-183

(מ) כיון שהכניסו הארון האריכו הבדים והגיעו לפרוכת והגיעו לפתח. [לפיכך] לא ננעלו דלתות בית קדשי הקדשים שנ' "ויאריכו הבדים" (מלכים א ח, ח; דבה"י ב ה, ט) אי איפשר לומ' "ולא יראו" (שם) שכבר נא' "ויראו" (שם). אי איפשר [לומר] "ויראו" שכבר נאמ' "ולא יראו". הא כיצד? בולטים בפרכת ונראין כשני דדי אשה.

בבלי, יומא נד ע"א

רב יהודה רמי [מוצא סתירה בין שני הכתובים]: כתיב – "ויראו ראשי הבדים" (מלכים א ח, ח), וכתיב – "ולא יראו החוצה" (שם) – הא כיצד? – [=ומשיב ר' יהודה] נראין ואין נראין [=נראו ראשי הבדים במקצת].

תניא נמי הכי: "ויראו ראשי הבדים" (שם) – יכול לא יהו זזין ממקומן [=אפשר היה לחשוב שלא היו זזים הבדים ממקומם] – תלמוד לומר: "ויארכו הבדים" (שם). יכול יהו מקרעין בפרוכת ויוצאין [=יכול להיות שנראו ראשי הבדים עצמם מתוך ההיכל על-ידי שקרעו את הפרוכת]? – תלמוד לומר "ולא יראו החוצה" (שם). הא כיצד? – דוחקין ובולטין ויוצאין בפרוכת, ונראין כשני דדי אשה, שנאמר: "צרור המר דודי לי בין שדי ילין" (שיר השירים א, יג).

אמר רב קטינא: בשעה שהיו ישראל עולין לרגל, מגללין להם את הפרוכת, ומראין להם את הכרובים שהיו מעוררים זה בזה, ואומרים להן: ראו חבתכם לפני המקום כחבת זכר ונקבה.

מתיב רב חסדא: "ולא יבאו לראות כבלע את הקדש" (במדבר ד, כ), ואמר רב יהודה אמר רב: בשעת הכנסת כלים לנרתק שלהם. אמר רב נחמן: משל לכלה, כל זמן שהיא בבית אביה – צנועה מבעלה, כיון שבאתה לבית חמיה – אינה צנועה מבעלה.

במאי עסקינן? אי נימא [=אם נאמר] במקדש ראשון – מי הואי פרוכת? [=האם היתה שם פרוכת? (הרי כותל הפריד)], אלא במקדש שני – מי הוו כרובים? [=אלא מדובר במקדש שני, האם היו שם כרובים?]

לעולם במקדש ראשון. ומאי פרוכת? [=למה אפוא התכוון רב קטינא כאשר הזכיר פרוכת? – פרוכת דבבי [=הוא התכוון לפרוכות של הפתחים]. דאמר רבי זירא אמר רב: שלשה עשר פרוכות היו במקדש, שבעה כנגד שבעה שערים, שתים – אחת לפתחו של היכל ואחת לפתחו של אולם, שתים בדביר, ושתים כנגדן בעליה.

רב אחא בר יעקב אמר: לעולם במקדש שני. וכרובים דצורתא הוו קיימי [=וצורת הכרובים היתה (על הכתלים)]. דכתיב: "ואת כל קירות הבית מסב קלע" (מלכים א, ו, כט) "כרובים ותמרת ופטרי ציצים וצפה זהב מישר על המחקה" (שם, לה), וכתיב: "כמער איש וליות" (מלכים א, ז, לו). מאי כמער איש וליות? [=מה פירוש הביטוי 'כמער איש וליות'?] אמר רבה בר רב שילא: כאיש המעורה בלוייה שלו.

בבלי, יומא נד ע"ב

אמר ריש לקיש: בשעה שנכנסו נכרים להיכל, ראו כרובים המעורין זה בזה, הוציאון לשוק ואמרו: ישראל הללו, שברכתן ברכה וקללתן קללה, יעסקו בדברים הללו? מיד הזילום, שנאמר: "כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה" (איכה א, ח).

בבלי, סוטה יז ע"א

דריש ר"ע [=רבי עקיבא]: איש ואשה, זכו - שכינה ביניהן, לא זכו - אש אוכלתן.

שמות כה, 22

וְנוֹעַדְתִּי לָךְ שֵׁם וְדַבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל אֲרֹן הָעֵדוּת אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתְךָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

בבלי, בבא בתרא צט ע"א

כיצד הן עומדין? רבי יוחנן ור' אלעזר, חד אמר: פניהם איש אל אחיו, וחד אמר: פניהם לבית. ולמ"ד פניהם איש אל אחיו, הא כתיב: "ופניהם לבית!" (דברי הימים ב, ג, יג) לא קשיא - כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום.

אגרת הקודש, פרק ב

והסוד הגדול הזה... [נוסח אחר: סוד גדול בכרובים שהיו מעוררים] זה בזה, כדמיון זכר ונקבה. ואילו היה הדבר גנאי [=ואילו היו הכרובים המעוררים דבר גנאי] לא היה מצוה אדון עולם לעשותם ולשום אותם על מקום הקדוש והטהור שבכל המקומות [=קודש הקודשים], שהוא על סוד עמוק מאוד. ושמו הסוד הזה ואל תגלהו לאדם, כי מכאן תראה סוד על חבור הראוי [=הכרובים המעוררים הם דוגמא של חבור ראוי]... ואם תבין סוד הכרובים והקול נשמע מביניהם, תדע מה שאמרו חז"ל בשעה שהאדם מתחבר עם אשתו בקדושה שכינה שרויה ביניהם, ובסוד איש ואשה י"ה, נתחממו - שכינה מסתלקת מביניהם, אש אש.

בבלי, סנהדרין עה ע"א

דאמר רבי יצחק: מיום שחרב בית המקדש ניטלה טעם ביאה וניתנה לעוברי עבירה, שנאמר: "מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם" (משלי ט, יז).

בבלי, גיטין צ ע"ב

[...] אמר ר' אלעזר: כל המגרש אשתו ראשונה - אפילו מזבח מוריד עליו דמעות.

בבלי, סנהדרין כב ע"א

ואמר רבי יוחנן: כל אדם שמתה אשתו ראשונה, כאילו חרב בית המקדש בימיו.

ירושלמי, כתובות ה, ח; ל ע"א-ע"ב

"המדיר את אשתו מתשמיש המיטה כו" [ציטוט מן המשנה: כתובות ה, ו] - ... התלמידים יוצאין לתלמוד תורה שלא ברשות בתיהן [=נשותיהן] שלשים יום, הא ברשות בתיהן אפילו כמה. רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן [=מסביר מהיכן נלמדה תקופת "שלושים יום"] "וישלחם לבנונה עשרת אלפים" (מלכים א ה, כח) - לחדש. אמר רבי אבין: חיבב הקב"ה פרייה ורביה יותר מבית המקדש, מאי טעמא? "חדש יהיו בלבנון ושנים חדשים בביתו" (שם).

משה אידל, "דימויים מיניים", זמנים, 42 (1992), עמ' 32-33

הדמיון בין נוכחות השכינה אצל זוג הכרובים של בית המקדש לבין משכנה אצל הזוג האנושי הזכאי לכך הוא, לדעת, משמעותי ביותר. דומה כאילו התפקיד הדתי של הכרובים מועבר לזוגות בני-אנוש. לאחר חורבן בית המקדש נשמרה משימתו באופן חלקי בפעילות האנושית.

אדמיאל קוסמן, מסכת נשים (כתר, 2007), עמ' 153

תפקידו של... מקדש המגע הגופני בין הזכר לנקבה הוא להקרין משם על כל שאר מעגלי החיים. הגוף הופך אפוא בתפיסה התלמודית למקום המקודש - כאשר האחר' הופך לקרוב ולאיינטימי ובין השניים שורה - בעקבות זאת - שכינת האל.

מדרש תנחומא, פרשת נשא, סימן ט

"כה תברכו את בני ישראל" (במדבר ו, כג) זש"ה [=זהו שהכתוב אומר] "הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל כלם אחוזי חרב מלומדי מלחמה איש חרבו" (שיר השירים ג, ז-ח). מה ראה שלמה לעסוק במטה שהוא אומר "הנה מטתו שלשלמה"? אלא אינו עוסק אלא במלך שהשלום שלו. "הנה מטתו" - זה בהמ"ק. ולמה נמשלה בהמ"ק למטה? מה המטה אינה אלא לפריה ורביה, כך בהמ"ק כל מה שהיה בתוכה היו פריין ורביין, שנאמר: "ויאריכו הבדים" (מלכים א ח, ח). וכן הוא אומר: "והזהב זהב פרוים" (דברי הימים ב ג, ו), שהוא עושה פירות. וכן הוא אומר: "ויבן את בית יער הלבנון" (מלכים א ז, ב), למה נמשלה [=בית המקדש] ליער? לומר לך מה יער פרה ורבה כך בהמ"ק כל מה שהיה בו - פרה ורבה. לכך נאמר: "הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים".

בבלי, שבת סד ע"א

"ונקרב את קרבן ה' איש אשר מצא כלי זהב אצעה וצמיד טבעת עגיל וכומז" (במדבר לא, ג). אמר רבי אלעזר: עגיל - זה דפוס של דדין, כומז - זה דפוס של בית הרחם. אמר רב יוסף: אי הכי, היינו דמתרגמינן [=זאת אומרת תרגום המילה כומז הוא] מחוך - דבר המביא לידי גיחוך. אמר ליה רבה: מגופיה דקרא שמע מינה כומז - כאן מקום זימה.

מדרש תנחומא, פרשת פקודי, סימן ט

"אלה פקודי המשכן וגו'" (שמות לח, כא) "ונחשת התנופה" (שמות לח, כט)... אתה מוצא בשעה שהיו ישראל בעבודת פרך במצרים גזר עליהם פרעה שלא יהיו ישנים בבתיהן שלא יהיו משמשין מטותיהן. אמר רבי שמעון בר חלפתא מהו [מה] היו בנות ישראל עושות? יורדות לשאוב מים מן היאור והקב"ה היה מזמין להם דגים קטנים בתוך כדיהן והן מוכרות ומבשלות מהן ולוקחות מהן יין והולכות לשדה ומאכילות את בעליהן שם, שנא' "בכל עבודה בשדה" (שמות א, יד). משהיו אוכלין ושותין נוטלות המראות ומביטות בהן [=במראות] עם בעליהן, זאת אומרת: אני נאה ממך, וזה אומר: אני נאה ממך. ומתוך כך היו מרגילין עצמן [=עצמם, הזוג הנשוי] לידי תאוה, ופרין ורביין, והקב"ה פוקדן [=יוצר בהן הריון] לאלתר...

וכל המניין האלו מן המראות, וכתוב בהן ותמלא הארץ אותם "וכאשר יענו אותן כן ירבה וכן יפרוץ" (שמות א, יב). בזכות אותן המראות, שהיו [=הנשים] מראות לבעליהן ומרגילות אותן לידי תאוה מתוך הפרך העמידו כל הצבאות שנאמר: "יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים" (שמות יב, מא), ואומר הוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם.

כיון שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לעשות את המשכן, עמדו כל ישראל ונתנדבו. מי שהביא כסף ומי שהביא זהב או נחשת ואבני שוהם ואבני מלואים הביאו בזריזות הכל. אמרו הנשים: מה יש לנו ליתן בנדבת המשכן? עמדו והביאו את המראות, והלכו להן אצל משה. כשראה משה אותן המראות זעף בהן, אמר להם לישראל טולו מקלות ושברו שוקיהן של אלו - המראות למה הן צריכין? א"ל הקב"ה למשה: משה על אלו אתה מבוזה, המראות האלו הן העמידו כל הצבאות הללו במצרים. טול מהן ועשה מהן כיוור נחשת וכנו לכהנים שממנו יהיו מתקדשין הכהנים, שנאמר: "ויעש את הכיוור נחשת ואת כנו נחשת במראות הצובאות אשר צבאו" (שמות לח, ח), באותן המראות שהעמידו את כל הצבאות האלה.

מגילת המקדש, מהדורת קימרון, מגילות מדבר יהודה: החיבורים העבריים, איד בן צבי, תש"ע, עמ' 184

ואיש כיא ישכב עם אשתו שכבת זרע לוא יבוא אל כול עיר המקדש אשר אשכין שמי בה שלושת ימים.

ספר ברית דמשק, מהדורת קימרון, מגילות מדבר יהודה: החיבורים העבריים, איד בן צבי, תש"ע, עמ' 46

אל ישכב איש עם אשה בעיר המקדש לטמא את עיר המקדש בנדתם.

אדמיאל קוסמן, מסכת נשים (כתר, 2007), עמ' 232

ההיגיון התיאולוגי הזה מניח אם כן שהאדם פוגש את האל לא בפרישה אל מחוץ לפעילות העולם הזה, במנזר, כשהוא מנותק מדיאלוג עם כל מרכיבי החיים הסואנים - אלא בדיוק להפך: כאשר היחיד מוכן להקריב את השקט הפנימי המושג בחיים המונולוגיים ולהעניק את עצמו במאור פנים לזולת דווקא בתוך מהומת החיים הגדולה... ההנחה התיאולוגית המובלעת היא, שרק בדרך זו יכול האדם לפגוש את האל פגישה אמיתית, כשהוא מניח לדלתו להיות פתוחה כלפי האחר' המבקש את דרכו אליה.

שיעור 5: ממד המקום

במדבר יב, 10-1

וַתְּדַבֵּר מֵרִים וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁחָה עַל אֲדוֹת הָאִשָּׁה הַכַּשִּׁית אֲשֶׁר לָקַח כִּי אִשָּׁה כַּשִּׁית לָקַח. וַיֹּאמְרוּ הָרֶק אַף בְּמִשְׁחָה דִּבֶּר ה' הֲלֹא גַם בָּנוּ דִּבַּר וַיִּשְׁמַע ה'. וְהֵאִישׁ מִשָּׁה עָנָיו מְאֹד מִכָּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה. וַיֹּאמֶר ה' פְּתָאֵם אֶל מִשְׁחָה וְאֶל אַהֲרֹן וְאֶל מֵרִים צְאוּ שְׁלֹשְׁתֶּכֶם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ שְׁלֹשְׁתֶּם. וַיֵּרֶד ה' בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֵד פֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּקְרָא אֶהֲרֹן וּמֵרִים וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם. וַיֹּאמֶר שְׁמַעוּ נָא דְבַרִי אִם יְהִיָּה נְבִיאֵכֶם ה' בְּמִרְאָה אֱלֹהֵי אֲתוֹדַע בְּחִלּוֹם אֲדַבֵּר בּוֹ. לֹא כֵן עֲבַדִּי מִשָּׁה בְּכָל בֵּיתִי נְאֻמָּן הוּא. פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ וּמִרְאָה וְלֹא בְחִידָת וּתְמִנָּת ה' יְבִיט וּמְדוּעַ לֹא יֵרָאֵת לְדַבֵּר בְּעַבְדֵי כְּמִשְׁחָה. וַיַּחַר אֵף ה' בָּם וַיִּלֶּךְ. וְהָעֲנָן סָר מֵעַל הָאֹהֶל וְהִנֵּה מֵרִים מְצַרְעֵת כְּשֶׁלֶג וַיִּפֹּן אַהֲרֹן אֶל מֵרִים וְהִנֵּה מְצַרְעֵת.

ספרי במדבר, צט (הורביץ), עמ' 98

"ותדבר מרים ואהרן במשה" (במדבר יב, א) - אין דיבר בכל מקום אלא לשון קשה...

ספרי במדבר, צט (הורביץ), עמ' 98

"ותדבר מרים ואהרן במשה" (במדבר יב, א) - מניין היתה מרים יודעת שפירש משה מפריה ורביה? אלא שראת[ה] את צפורה שאינה מתקשטת בתכשיטי נשים. אמרה לה [=מרים לציפורה]: מה לך שאין את מתקשטת בתכשיטי נשים? אמרה לה [=ציפורה]: אין אחיך [=משה] מקפיד בדבר. לכך ידעה מרים ואמרה לאחיה [=אהרן] ושניהם דברו בו [=במשה].

ספרי זוטא, בהעלותך, פיסקא יב, א (הורביץ), עמ' 274

"ותדבר מרים ואהרן במשה" (במדבר יב, א)... ומה היו הדברים? אמרו כיון שנתמנו הזקנים הדליקו כל ישראל נרות ועשו שמחה בשביל שעלו שבעים זקנים לשררה. וכיון שראת[ה] [=מרים הנרות אמרה אשרי אלו ואשרי נשותיהן. אמרה לה צפורה אל תאמרי אשרי נשותיהן אלא אוי לנשותיהן, שמיום שדבר הקב"ה עם משה אחיך לא נודק לי. מיד הלכה מרים אצל אהרן והיו נושאים ונותנים בדבר, שנ' "ותדבר מרים ואהרן במשה על אדות האשה" (שם) - על עסקי פרישתו מן האשה.

ספרי זוטא, בהעלותך, פיסקא יב, א (הורביץ), עמ' 274

...וכי לא דבר הקב"ה אלא עמו בלבד? כבר דבר עם נביאים הרבה ועמנו, ולא פירשנו מנשותינו כמו שפירש, שנ' "הרק אך במשה דבר ה'" (במדבר יב, ב).

ספרי במדבר קג (הורביץ), עמ' 101

"אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתודע" (במדבר יב, ו) או כשם שאני [=מדבר עם הנביאים] בחלום ובחזיון כך [=אני] מדבר עם משה, ת"ל "לא כן עבדי משה" (שם יב, ז). "בכל ביתי נאמן הוא" (שם), חוץ ממלאכי השרת. ר' יוסי אומר אף ממלאכי השרת. "פה אל פה אדבר בו" (במדבר יב, ח) - פה אל פה אמרתי לו לפרוש מן האשה.

בבלי, שבת פז ע"א

דתניא, שלשה דברים עשה משה מדעתו, והסכים הקדוש ברוך הוא עמו. הוסיף יום אחד מדעתו, ופירש מן האשה, ושיבר את הלוחות...
 ופירש מן האשה - מאי דריש? נשא קל וחומר בעצמו, אמר: ומה ישראל שלא דברה שכינה עמהן אלא שעה אחת, וקבע להן זמן, אמרה תורה "והיו נכנים וגו'" (שמות יט, יא), "אל תגשו" (שמות יט, טו), אני שכל שעה ושעה שכינה מדברת עמי, ואינו קובע לי זמן - על אחת כמה וכמה!
 ומנלן דהסכים הקדוש ברוך הוא על ידו? דכתיב: "לך אמר להם: שובו לכם לאהליכם" (דברים ה, כו), וכתיב בתריה "ואתה פה עמד עמדי" (שם, כז), ואית דאמרי "פה אל פה אדבר בו" (במדבר יב, ח).

תוספתא, יבמות פ"ח, ה"ד (ליברמן), עמ' 24-25

לא יבטל אדם מפריה ורביה אלא אם כן יש לו בנים... ר' נתן אומ': בית שמיי אומ' שני בנים - כבניו של משה, שנ' ו"בני משה גרשם ואליעזר" (דבה"י א כג, טו). בית הלל אומ': זכר ונקבה, שנ' "זכר ונקבה בראם" (בראשית ה, ב).

בבלי, יבמות סא ע"ב - סב ע"א

"בית שמאי אומרים: שני זכרים" (משנה יבמות ו, ו) - מאי טעמייהו דבית שמאי? ילפינן [=למדו] ממשה, דכתיב: "בני משה גרשום ואליעזר" (דברי הימים א כג, טו); ובית הלל? ילפינן מבריייתו של עולם... ובית הלל נמי לילפו ממה? [=ובית הלל ילמדו גם ממה?!] אמרי לך: משה מדעתיה הוא דעבד [=משה על דעתו הוא עשה], דתניא: שלשה דברים עשה משה מדעתו, והסכימה דעתו לדעת המקום: פירש מן האשה, ושיבר הלוחות, והוסיף יום אחד.

שמות יט, 10-11

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵךְ אֶל הָעָם וְקַדְשָׁתָם הַיּוֹם וּמָחָר וּכְבָסוּ שְׂמֹלֹתָם. וְהָיוּ נֹכְדִים לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יֵרֵד ה' לְעִינֵי כָל הָעָם עַל הַר סִינַי.

שמות יט, 14-16

וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן הָהָר אֶל הָעָם וַיְקַדְּשׁ אֶת הָעָם וַיְכַבְּסוּ שְׂמֹלֹתָם. וַיֹּאמֶר אֶל הָעָם הָיוּ נֹכְדִים לַשְּׁלֹשֶׁת יָמִים אֶל תִּגְשׁוּ אֶל אִשָּׁה.

מכילתא דרבי ישמעאל, מסכת דבחדש יתרו, ג (הורביץ-רבין), עמ' 213-214

"ויאמר אל העם היו נכונים לשלשת ימים" (שמות יט, טו) - אבל לא שמענו שאמר המקום לפרוש מן האשה [=ואולי נחשוב שעשה זאת משה מדעתו], אלא "היו נכונים" (שמות יט, טו) "והיו נכונים" (שמות יט, יא) לגזירה שוה, מה "היו נכונים" האמור כאן [=שמות יט, טו] - לפרוש מן האשה, אף "והיו נכונים" האמור להלן [=שמות יט, יא] - לפרוש מן האשה.
 רבי אומר [=רבי לומד למוד אחר]: ממקומו הוא מוכרע [=מן הפסוק עצמו ניתן ללמוד שה' ציווה על פרישה מן האשה], "לך אל העם וקדשתם היום ומחר" (שמות יט, י), ואם על ענין טבילה, יטבול בחמישי ויהי טהור כמו הערב שמש [=יהיה טהור בסוף היום]. ומה ת"ל "לך אל העם" [=למה צריך היה משה לקדשם יומיים?], אלא שאמר המקום למשה, לפרוש מן האשה.

אבות דרבי נתן, נו"ב, פרק ב (שכטר), עמ' 910

ומנין שעשה משה סייג לדבריו? (שעשה) שאמר לו המקום "לך אל העם וקדשתם היום ומחר" (שמות יט, י), הרי ב' ימים היה משה רבינו נושא ונותן בינו לבין עצמו ואמר שמא תלך אישה ותפלוט ש"ז [=שכבת זרע] ותבא ותעמד לפני הר סיני ונמצאו (עם) ישראל [=הנשים?] מקבלין את התורה בטומאה. מה עשה? הוסיף יום אחד, שנאמר: "היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה (שם, טו)". ומנין שהודה לו המקום? שנאמר: "והיו נכונים ליום השלישי" (שם, יא). (דן דין) [דין דן] משה ופרש מן האשה. אמר: מה אם ישראל שאינן כלי מיוחד ואינו מדבר עמהם אלא לשעה אמר הקב"ה להפרישן מן האשה, אני - שאני כלי מיוחד ומדבר עמי בכל עת ואיני יודע אימתי הוא מדבר עמי אינו דין שאפרוש מן האשה?! מנין שהודה לו המקום? שנאמר "לך אמור להם: שובו לכם לאהליכם" (דברים ה, כז). אף משה היה עמהם בהיתר, ת"ל: "ואתה פה עמוד עמדי" (שם, כה) אמור מעתה ישראל חזרו להן בהיתרן ומשה עמד באיסורו.

פילון, על חיי משה א, כתבי פילון האלכסנדרוני, א (מוסד ביאליק, 1986) עמ' 29-25

משעבר את גבול הילדות, גדל משה בתבונה. בניגוד לעלמים אחרים לא הניח בלי מתג את תשוקות ההתבגרות, על אף האמצעים לאין מספר שמזמנים ארמונות המלכים ללבותן. לא כמו בלם אותן ברסן המתינות וכיבוש היצר ועצר בכוח את הסתערותן קדימה. גם את שאר היצרים, שכל אחד מהם טיבו להתפרץ ולהשתולל כשהוא ברשות עצמו, אילף הוא, מיתן וריכך; ואם רק החל אחד לזוע בשקט ולנפנף כנפיו, ייסר אותו בעונשים חמורים יותר מבדברי תוכחה. בקיצור, השגיח על זיעי נפשו ודחפיה הראשונים כמשגיח על סוס קשה-עורף, מחשש שמא יגברו על השכל שחובתו לרסנם, ויביאוהו לידי אנדרולומוסיה. כי הם כאחד גורמי הטוב והרע: הטוב - כשהם מצייתים למנהיגם השכל; הרע - כשהם סוטים ובאים לידי הפקרות. כמצופה, תמהו חבריו ושאר הבריות כנדהמים לפני מראה חדש, וביקשו לדעת איזו רוח שוכנת בגופו ונישאת בתוכו, אם רוח אנוש או רוח אלוה, או תערובת של השתיים, שכן אין היא דומה כלל לרוח הרוב, אלא מתנשאת מעליה ומתעלה לגובה נשגב יותר. לכרסו לא היה מעניק דבר נוסף לתרומות שהטבע מחייב להעלות לה; ובאשר לתענוגות שמושבים מתחתה, אף הוסחו מזכרונו מלבד באשר להולדת בנים כדת וכדין. מתוך שהתאמן היטב בחיי צנע וזילזול בחיי מותרות יותר מכל אדם אחר - כי שאיפתו היתה לחיות רק בנפשו ולא בגופו.

פילון, על שהרע נוהג לארוב לטוב (אדרא, תשפ"א), עמ' 160-159

תן דעתך על אברהם, שמשעזב ארצו ומולדתו ובית אביו, היינו את הגוף, את התחושה ואת הדיבור, הוא מתחיל להיוועד אל כוחותיו של בעל ההוויה. רק לאחר שפרש מכל הבית אומרת התורה: "וירא ה' אל אברם" (בר' יח, א), ללמדך שהוא מופיע בגלוי לפני מי שנחלץ ממה שבתמותה ומתעלה מעל גוף זה אל נפשו הלא-גופנית של גוף זה. לפיכך משה לוקח את אהלו ונוטה אותו מחוץ למחנה; הוא מתיישב הרחק ממחנה הגופניות, כי רק מתוך כך הוא יכול לקוות שיהיה מעתיר ומשרת מושלם של האלוהים.

ספרי במדבר, ק (הורביץ), עמ' 99

ויאמרו הרק אך במשה, והלא אף עם האבות דבר הקב"ה ולא פירשו מפריה ורביה. הלא גם בנו דבר ולא פירשנו מפריה ורביה.

פילון, על חיי משה ב, כתבי פילון האלכסנדרוני, א (מוסד ביאליק, 1986) עמ' 68-70

אבל בתחילה היה עליו להיות טהור גם בגופו כמו שהיה בנפשו, שלא יהא לו כל עסק בהיפעלויות, שיינזר מכל דרישות הטבע בן-התמותה, ממאכל ומשקה ומתשמיש-המיטה. אמנם את זה הזניח כבר מזמן, כמעט מאז החל להתנבא ברוח-הקודש, שסבור היה כי עליו להיות תמיד מוכן לקבל את דבר ה'... שהרי נאמר, כי במצוות אלוהים עלה אל ההר הגבוה והקדוש שבין הרי המקום, שאין גישה אליו ואין שביל בו, ונשאר שם כל אותו פרק זמן מבלי שיביא אל פיו דבר לסיפוק המזון החיוני. לאחר ארבעים הימים האמורים ירד ומראהו יפה בהרבה משהיה כאשר עלה, עד כי המביטים אליו הוכו בתדהמה ובתימהון ולא יכלו עיניהם לשאת עוד את הזוהר הקורן מפניו כזוהר השמש.

אלעד פילה, הערות לתפיסת האישה והנישואין אצל פילון, עיון, נג (תשס"ה), עמ' 406

ארגון זה של חיי אדם, המשלב חיי-מעשה בשלב ראשוני של החיים וחי-ההתבוננות בשלב מאוחר ובשל יותר, המתאים לגרסת הבריאה השנייה הרלוונטית לעולם המעשה, אפשר להגדירו בהגדרות המעניינות של בויארין "הנזיר הנשוי". מעמד "הנזירים הנשואים" היווה לטענת בויארין את הפתרון האוטופי של חכמי בבל שאפשר דו-קיום בין הנישואין להתמסרות גמורה ללימוד, לאמור "גברים שנהנו למשך זמן מה מן היתרונות וההנאות של חיי הנישואין, אבל נעדרו מן הבית לתקופות לימוד ממושכות". על מעמד זה, שהאידיאל הפילוני יכול היה לשמש לו מעין תקדים היסטורי אוטופי, היה פילון ודאי סומך את שתי ידיו.

מתי יט, 12-10

אמרו לו התלמידים: "אם כך הוא דין האיש והאשה, לא כדאי להתחתן". אמר להם: "לא הכל מבינים את הדבר הזה, רק אלה שנתן להם. יש סריסים שנולדו כך מבטן אמם, יש סריסים שנעשו סריסים על-ידי בני אדם, יש סריסים אשר עשו עצמם לסריסים למען מלכות שמים. מי שביכלתו לקבל, שיקבל".

לוקס כ, 27-36

נגשו כמה מן הצדוקים, האומרים שאין תחית מתים, ושאלו אותו: "רבי, משה כתב לנו שאם ימות איש שיש לו אשה ואין לו בנים, יקח אחיו את אשתו ויקים זרע לאחיו..." השיב להם ישוע: "בני העולם הזה מתחתנים, אך הזכאים לנחל את העולם הבא ואת התחיה מן המתים - אינם מתחתנים, כי גם אינם יכולים למות עוד, שהרי שוים הם למלאכים ובני אלהים הם בהיותם בני התחיה..."

פאולוס, האגרת הראשונה אל הקורינתים ז, 19

לענין מה שכתבתם אלי: "טוב לו לאיש להמנע מאשה", אך משום הזנות - כל איש ישא לו אשה וכל אשה יהיה לה בעל. האיש יקים את חובתו לאשתו, וכן גם האשה תקים את חובתה לבעלה. האשה אין גופה ברשותה אלא ברשות בעלה; כן גם האיש, אין גופו ברשותו אלא ברשות אשתו. אל תמנעו את עצמכם זה מזה בלתי אם מתוך הסכמה לזמן מסוים כדי להתפנות לתפלה. אחרי כן שובו והתאחדו, פן ינסה אתכם השטן בגלל אי יכולתכם לרסן את היצר. זאת אני אומר בדרך של רשות ולא בדרך של פקדה. מי יתן וכל האנשים יהיו כמוני, אלא שלכל אחד מתנתו שלו מאת האלהים, זה בכה וזה בכה. ואל הפנויים והאלמנות אמר: כדאי להם להשאר כמוני אבל אם אינם יכולים לכבש את יצרם - שיתחתנו; מוטב לשאת אשה מלבער בתאווה.

פאולוס, האגרת הראשונה אל הקורינתים ז, 25-35

על-אודות הבתולות אין לי מצוה מאת האדון, אבל אֶחָוָה דעתי בתור מי שזכה, ברחמי האדון, להיות נאמן. אני סבור שמפני המצוקה הנוכחית מוטב לאיש להשאר כך: אם אתה קשור לאשה, אל תבקש להתיר את הקשר; אם אינך קשור לאשה, אל תבקש לך אשה. אך אם תקח לך אשה אינך חוטא. והבתולה אם תנשא איננה חוטאת, אלא שיהיו להם צרות בכשרם ואני חס עליכם. וזאת אמר לכם, אחי: הזמן דוחק. על כן יהיו אלה שיש להם נשים כאלו אין להם; יהיו הבוכים כאלו אינם בוכים; השמחים כאלו אינם שמחים; הקונים כאלו אינם בעלי קנין; והנהנים מן העולם הזה כאלו אינם נהנים ממנו, כי חלוף תחלף צורת העולם הזה. רצוני למנע דאגה מכם. מי שאינו נשוי דואג לדברים אשר לאדון, איך ייטב בעיני האדון. אבל מי שנשוי דואג לדברים הארציים, איך ייטב בעיני האשה, ותשומת לבו מפלגת. והאשה שאינה נשואה, או הבתולה, דואגת לדברים אשר לאדון כדי שתהיה קדושה הן בגוף והן ברוח. אבל הנשואה דואגת לדברים הארציים, כיצד תיטב בעיני בעלה. זאת אני אומר לטובתכם, לא כדי להכביד עליכם, אלא כדי שתתנהגו כראוי ותתמסרו לאדון באין מפריע.

אתנגורס, פנייה אל הנוצרים ג, 31

תמצאו רבים בינינו, הן נשים הן גברים, המגיעים עד גיל מבוגר לא נשואים, בתקווה לחיות בקשר קרוב יותר לאל. [כי] ההישארות בפרישות ובמצב של "סריסות" מקרבת את האדם לאל.

אפרהט 18, 4; 824, בתוך: Parisot (ed.), Patrologia Syriaca (Parisiis: 1894)

אראה לכם שהבתולים והקדושה בין אותם אנשים, אותם אנשים נעלים, נחשבו לראויים יותר מלפני האל.

אפרהט 18, 5; 829-828, בתוך: Parisot (ed.), Patrologia Syriaca (Parisiis: 1894)

אם ישראל, ששעה אחת בלבד דבר עמהם אלוהים, ולא עלו לה, לא יכולים היו לשמוע את קולו של האל כל עוד לא התקדשו שלושה ימים, משה האיש הנביא, עינו הברורה של כל העם, שעומד היה כל העת בפני אלוהים ופה לפה היה מדבר עמו – היאך ייתכן שרצון האל היה שיהיה ב[מצב של] נישואים?! ואם ישראל, ששלושה ימים בלבד התקדשו דיבר עמם אלוהים אחד, כמה עדיפים ונאים אלה שכל ימיהם מקודשים וקדושים ומוכנים ועומדים בפני אלוהים. כלום לא יאהב אותם אלוהים יותר, ורוחו תשרה בם!?

אפרהט 18, 4; 825, בתוך: Parisot (ed.), Patrologia Syriaca (Parisiis: 1894)

משה האיש, הנביא הגדול, מנהיגה של כל [עדת] ישראל, מאז שאלוהיו דיבר עמו בחר בפרישות ושמש את הקב"ה, ופרש מן העולם ומן ההולדה, וקיבל [זאת] על עצמו כדי להתנאות בפני אלוהיו.

אפרהט 18, 12; 841, בתוך: Parisot (ed.), Patrologia Syriaca (Parisiis: 1894)

זה שכתבתי לך אהובי על אודות הבתולין והקדושה, מפני ששמעתי על איש יהודי שחירף אחד מן ה'אחים' בני עדתנו, ואמר לו: אתם, טמאים אתם, שאינכם נושאים נשים, ואנחנו קדושים ומעולים [יותר], שאנו מולידים ילדים ומרבים זרע בעולם.

אפרהט 18, 5; 825, בתוך: Parisot (ed.), Patrologia Syriaca (Parisiis: 1894)
 הראני אפוא מה אומר אתה, דרשן חכם של היהודים, כלום מאז שאלוהים דיבר עמו, עם משה, הוא מילא את [הדרישות] הטבעיות של הנישואים? אפילו אם תביא לנו טענה גדולה לא אתפתה בפני הבהלתך, [מפני] שאתה רוצה לטמא את האל בשל טומאתך. מפני שאילו היה [משה] מקיים את [חובות] הנישואים לא היה יכול למלא את מצוות רבו, כשם שלא יכולים היו ישראל לקבל את התורה הקדושה ודברי אלוהים חיים שדיבר ה' עם משה בהר עד שקידש את העם שלשה ימים ורק אז דבר עמם ה'.

ספרי במדבר, ק (הורביץ), עמ' 99

ויאמרו הרק אך במשה – והלא אף עם האבות דבר הקב"ה, ולא פירשו מפריה ורביה הלא גם בנו דבר, ולא פירשנו מפריה ורביה.

ספרי במדבר צט (הורביץ), עמ' 98

[ר' נתן אומר מרים היתה בצד צפורה בשעה שנא' "וירץ הנער" (במדבר יא, כז) כיון ששמעה צפורה אמרה אוי לנשותיהם של אלו, בכך ידעה מרים ואמרה לאחיה ושניהם דברו בו]. והרי דברים קל וחומר: ומה מרים שלא נתכוונה לדבר באחיה לגניי אלא לשבח, ולא למעט מפריה ורביה אלא לרבות, ובינה לבין עצמה, כך נענשה, המתכוון לדבר בחבריו לגניי ולא לשבח ולמעט מפריה ורביה ולא לרבות, ובינו לבין אחרים ולא בינו לבין עצמו, על אחת כמה וכמה.

שיעור 6: סיכום וסיום: עיגון הדברים בתיאוריית

בובר כתיאוריית מטריה

מרטין בובה, תעודה ויעוד, ב (הספריה הציננית, תשכ"א), עמ' 211

וכאן, בשולי דברים, מצא אותנו דבר זה, שהוא עיקר לישראל. לא תרבות היא ולא דת, אלא ההווייה; והיא כלל כל ההווייה כולה, ובה אלהים ועולם ואדם; מלחמת האדם על האלהים בתוך העולם, פגישת האדם עם האלוהים בגבול העולם, גאולת העולם על-פי אלהים ביד האדם. ומקומה של המלחמה, הפגישה והגאולה הם הם חיי יום חול.

מרטין בובה, "דו-שיח" בתוך: בסוד שיח (מוסד ביאליק, תשכ"ד), עמ' 130

...אין הדו-שיח והאהבה שניים שהם אחד... אין להקיש את האהבה לדו-שיחיות. אבל אהבה ללא דו-שיחיות, הווה אומר: ללא הקבלת-פנים של אמת לאחר, ללא הגעה אליו וללא שהייה במחיצתו של האחר, היא האהבה השווה במחיצתו של עצמו, ושמו של סמאל נקרא אליה.

מרטין בובה, "השאלה שהיחיד נשאל", בסוד שיח (מוסד ביאליק, תשכ"ד), עמ' 170-171

'כדי לבוא לידי אהבה' – אומר קירקגור על התפרשותו מעל רגינה אולסן – 'מצווה הייתי לסלק את המושא (של האהבה)'. כך טועה אדם בהבנת אלוהים בדרך הנעלה ביותר. אין הבריאה גדרה בדרך לאלוהים, היא הדרך עצמה. יחדיו נבראנו כדי שנהיה יחדיו. הברואים הועמדו בדרכי כדי שאני – עמיתם בבריאה – אמצא על ידיהם ויחד אתם את הדרך לאלוהים. אלוה שאפשר להשיגו תוך הוצאתם של ברואים מן הכלל, שוב לא היה אלוהי כל הנבראים, בו מתמלא כל היצור הנברא... כך עלה ברצונו של אלוהים, שנהיה באים אליו על ידי רגינה וכיוצא בה, שהוא בראן, ולא על-ידי ההתפרשות מעליהן.

מרטין בובה, "אני ואתה", בסוד שיח (מוסד ביאליק, תשכ"ד), עמ' 81

מי שאוהב אשה עת שמנכח את חייה בחייו שלו, האתה שבעיניך פותח לפניו את הצפייה באתה הנצחי בקרן-אורו.

ישראל קורן, המסתורין של הארץ: מיסטיקה וחסידות בהגותו של מרטין בובר (אוניברסיטת חיפה,

תשס"ה), עמ' 188

יתרון עבודתו של האדם בעולם הזה על פני נטישתו אותו עולה מכך שלדעתו של בובר אלוהים שם את האדם דווקא בעולם, מתוך שרצה שעבודת האדם תהיה ממנו ובו.

מרטין בובה, "דו-שיח", בסוד שיח (מוסד ביאליק, תשכ"ד), עמ' 141

רק אם שניים אומרים זה לזה 'אתה האיש' בכל נפשם ומאודם, זוכים שתהא שכינת ההווייה שרויה ביניהם.

מרטין בובה, "דו-שיח", בסוד שיח (מוסד ביאליק, תשכ"ד), עמ' 139-141

אם רק אירוס אמיתי הוא – אינו צריך אלא להשיק את כנפיו והאש הקדמונית מתגלה במשחק הגופניות... נאמן האירוס הדו-שיחי, אדיר-הכנף, 'יודע' את היצור האהוב. הוא נודע את חייו המיוחדים של זה בנוכחות תמה; לא בחינת דבר שישנו בראייה ובמישור, אלא מתוך הזיעים הפנימיים שלו אל תנועותיו שלו, מתוך הפנים' שלו אל החוץ' שלו. והמכוון בכך אינו אלא הניסיון הדו-קוטבי; אין כאן עיפה-כניסה בת-רגע, אלא בחינת נוח יחדיו. זו הטית-ראש שכנגדך, אתה חש, היאך הנפש מצווה אותה לגב, וכלום אין אתה חש בגבך של עצמך אלא בגב ההוא של העבר השני, האהוב, ועם זה אין אתה מסולק מעצמך, אתה שרוי בהויתך של עצמך, ואתה מקבל את הטית-הראש, את צויה, בחינת תשובה לדיבור שתיקתך של עצמך: אתה עושה ונודע דו-שיח בנח כאחד. שני נאמניו של האירוס הדו-שיחי, האוהבים זה את זה, חשים ומרגישים כל אחד את המאורע המשותף אף מן האחר, הווה אומר משני צדדיו, ורק עכשיו, ורק כך הם תופסים את המאורע תפיסת-גוף... רק אם שניים אומרים זה לזה 'אתה האיש' בכל נפשם ומאודם, זוכים שתהא שכינת ההוויה שרויה ביניהם.

שמואל הוגו ברגמן, הפילוסופיה הדיאלוגית מקירקגור עד בובה (מוסד ביאליק, תשל"ד), עמ' 247
ובכל מקום שהאדם מצליח לכונן אחדות, נברא בשבילו אלוהים.

פילון, "על החוקים לפרטיהם", כתבי פילון האלכסנדרוני, ג (מוסד ביאליק, 2000), עמ' 260

ואף-על-פי-כן אומרת היא לקדש גם מאלה כל בכור זכר – מעין תרומה, כהודיה על הלידה המוצלחת ועל ברכת הילדים הנוכחית והמיוחלת. בו בזמן רוצה היא, כי נישואים אלה, שפרים הראשון הוא בבחינת הקדש, יהיו לא רק בלא פגם אלא ראויים לכל שבה. האיש והאשה חייבים לתת דעתם על כך, לדבוק במתינות, בנאמנות ובשלום-בית. ולקיים בלב אחד באורח יציב, בדיבור ובמעשה, מה שנקרא שותפות-אמת.

מרטין בובה, "אני ואתה", בסוד שיח, עמ' 48

האחד [= "אני" באב דיבר "אני-לז"] הוא הדיוקן הרוחני של ההתפרשות הטבעית, השנייה [= "אני" באב דיבר "אני-אתה"] היא הדיוקן הרוחני של ההתקשרות הטבעית.

אגרת הקודש, פרק ב

והסוד הגדול הזה... [נוסח אחר: סוד גדול בכרובים שהיו מעורים] זה בזה, כדמיון זכר ונקבה. ואילו היה הדבר גנאי [= ואילו היו הכרובים המעורים דבר גנאי] לא היה מצוה אדון עולם לעשותם ולשום אותם על מקום הקדוש והטהור שבכל המקומות [= קודש הקודשים]. שהוא על סוד עמוק מאוד. ושומר הסוד הזה ואל תגלהו לאדם, כי מכאן תראה סוד על חפור הראוי [= הכרובים המעורים הם דוגמא של חבור ראוי]... ואם תבין סוד הכרובים והקול נשמע מביניהם, תדע מה שאמרו חז"ל בשעה שהאדם מתחבר עם אשתו בקדושה שכינה שרויה ביניהם, ובסוד איש ואשה י"ה, נתחממו - שכינה מסתלקת מביניהם, אש אש.

אדמיאל קוסמן, מסכת נשים (כתר, 2007), עמ' 153

תפקידו של... מקדש המגע הגופני בין הזכר לנקבה הוא להקרין משם על כל שאר מעגלי החיים. הגוף הופך אפוא בתפיסה התלמודית למקום המקודש – כאשר ה'אחר' הופך לקרוב ולאיינטימי ובין השניים שורה – בעקבות זאת – שכינת האל.

מרטין בובה, "רוחה וגופה של התנועה", בפרדס החסידות: עיונים במחשבתה ובהיותה (מוסד ביאליק, תשכ"ג) עמ' סב

אלהים צמצם עצמו בשביל העולם, משום שהוא, שאחדות הוא ללא שניות וללא זיקה, רצה שתקום זיקה זו. משום שרצה כי יכירוהו, כי יאהבוהו, כי יחפצו בו. משום שרצה להעלות מתוך ישותו האחדותית בתכלית, שבה המשכיל והמושכל אחד, את הזולתיות השואפת לאחדות. כך נתקרנו ממנו העולמות: אצילות, בריאה, יצירה, עשיה, ממלכות הרעיונות, הכוחות, הצורות, החמרים, רשויות הנשמה, הרוח, הנפש, החיים; כך נהיה, בנוי בהם, העולם ומלואו, שאלהים הוא "מקומו" ותוכו גם יחד.

מרטין בובה, "רוחה וגופה של התנועה", בפרדס החסידות: עיונים במחשבתה ובהיותה (מוסד ביאליק, תשכ"ג) עמ' סב

עניין ההאצלה – לפי מאמר החסידות – אינו, כמו שסבורים הבריות, כי העולמות העליונים הם ממעל לתחתונים, אלא: עולם העשיה הוא שנראה לעיני-הבשר שלנו, אבל אם חודר אתה לעמקו וחושפו מן החמריות, הרי הוא הוא עולם היצירה, ואם מוסיף אתה לחשפו הריהו עולם הבריאה, וכשאתה מוסיף לחקור מהותו ביתר עומק, הריהו עולם אצילות, "עד האין-סוף ברוך הוא". העולם המוחשי בחלל ובזמן אינו אלא עיטוף חיצוני של האלהות, ה"קליפה" החיצונית והעבה ביותר, ולפיכך הוא נקרא "עולם הקליפות".

מרטין בובה, "השאלה שהיחיד נשאל", בסוד שיח, עמ' 170-171

כדי לבוא לידי אהבה – אומר קירקגור על התפרשותו מעל רגינה אולסן – 'מצווה הייתי לסלק את המושא (של האהבה)'. כך טועה אדם בהבנת אלוהים בדרך הנעלה ביותר. אין הבריאה גדרה בדרך לאלוהים, היא הדרך עצמה. יחדיו נבראנו כדי שנהיה יחדיו. הברואים הועמדו בדרכי כדי שאני – עמיתם בבריאה – אמצא על-ידיהם ויחד אתם את הדרך לאלוהים. אלוה שאפשר להשיגו תוך הוצאתם של ברואים מן הכלל, שוב לא היה אלוהי כל הנבראים, בו מתמלא כל היצור-הנברא. אלוה, שבו מתחתכות רק הדרכים המקבילות של שבילי-האלוהים של היחידים, קרוב יותר ל'אלוהי הפילוסופים' (בלשונו של פאסקאל) מאשר ל'אלוהי אברהם יצחק ויעקב'. כך עלה ברצונו של אלוהים, שנהיה באים אליו על-ידי רגינה וכיוצאת בה, שהוא בראן, ולא על-ידי ההתפרשות מעליהן.